

Skipulagsstofnun
Borgartúni 7b
105 Reykjavík

13. febrúar 2026
202601-0046/S.P.

Efni: Umsögn - Mat á umhverfisáhrifum - Efnistaka í landi Gandheima - Skipulagsstofnun.

Vísað er til erindis Skipulagsstofnunar er barst þann 13. janúar sl. þar sem óskað er umsagnar Náttúruverndarstofnunar um umhverfismatsskýrslu vegna efnistöku í landi Gandheima, Hvalfjarðarsveit.

Framkvæmdarlýsing

Í erindi Skipulagsstofnunar kemur fram að athugunarsvæðið fyrir efnistöku- og efnislostunarsvæði 1 í landi Gandheima er 52 ha að stærð. Gert er ráð fyrir að hægt sé að taka allt að 4.800.000 m³ af efni og að árleg efnistaka geti verið um 200.000 m³ til að byrja með. Miðað við þær forsendur getur efnistakan staðið í allt að 24 ár.

Í greinargerð kemur fram í kafla 7 um umhverfismat framkvæmda að framkvæmdin fellur í flokk A samkvæmt tölulið 2.01 í viðauka I í lögum nr. 111/2021 um umhverfismat framkvæmda og áætlana (tafla 7.1). Það á við þar sem efnistaka þar sem áætlað er að raska 25 ha svæði eða stærra eða efnismagn er 500.000 m³ eða meira, en slíkar framkvæmdir eru ávallt háðar mati á umhverfisáhrifum.

Markmið framkvæmdar og forsendur

Í inngangi og kafla 2 í umhverfismatskýrslu framkvæmdaraðila er fjallað um þegar skilgreind efnistökusvæði í Hvalfjarðarsveit og sett fram markmið mögulegrar framkvæmdar og forsendur. Fram kemur að efnistökusvæði innan sveitarfélagsins skv. gildandi aðalskipulagi séu 35, samtals 207 ha og 8.045.000 m³.

Þá setur framkvæmdaraðili fram mat sitt á þörf aukinnar efnistöku miðað við möguleg áform um uppbyggingu og framkvæmdir innan Hvalfjarðarsveitar og í nærliggjandi sveitarfélögum á næstu árum eða áratugum.

Aðalskipulag Hvalfjarðarsveitar 2020-2032 gerir ekki ráð fyrir efnistökusvæði í landi Gandheima.

Náttúruverndarstofnun telur mikilvægt að efnistaka fari fram á þegar röskuðum efnissvæðum innan Hvalfjarðarsveitar, sem skv. aðalskipulagi eru alls 35, fremur en að skipulögð verði efnistaka á nýju og óröskuðu landssvæði eins og áformað er í landi Gandheima.

Þessi afstaða er í samræmi við stefnumótun sem kemur fram um efnistöku- og efnislosunarsvæði í Aðalskipulagi Hvalfjarðarsveitar 2020-2032 þar sem segir á bls. 38 í greinargerð;

„Efnistaka verður takmörkuð við núverandi staði til að vernda sem mest lítt raskað land í sveitarfélaginu. Jafnframt verður gengið frá þeim efnistökusvæðum sem ekki eru í notkun.

Forðast skal efnistöku á svæðum sem hafa sérstakt verndargildi, s.s. friðlýstum svæðum, svæðum á náttúruminjasrá og hverfisverndarsvæðum.“

Vistgerðir og gróður

Í umhverfismatskýrslu kemur fram að vettvangsathugun hafi farið fram á æðplöntuflóru og vistgerðum sumarið 2025. Tegundir æðplantna voru skráðar á níu ólíkum stöðum (mynd 10.1), en alls fundust 45 tegundir æðplantna. Mat á algengni tegundanna byggir á flokkun Náttúrufræðistofnunar og er flóran tiltölulega fábreytt. Á svæðinu finnast vistgerðir með hátt til mjög hátt verndargildi og eru á lista Bernarsamningsins frá 2014 yfir vistgerðir sem þarfnast verndar, en þær eru: snarrótarvist, starungsmýravist, grasmóavist, língresis- og vingulsvist og tjarnastararflóavist.

Framkvæmdir eru taldar hafa nokkuð neikvæð áhrif á gróðurfar og vistgerðir þar sem búast má við staðbundnum áhrifum á votlendi vegna uppbyggingu vegar. Rask vegna efnistöku mun að mestu leyti vera á svæði þar sem verndargildi er ekki hátt. Engar tegundir æðplantna á valista fundust á svæðinu.

Verði umrædd efnistaka heimiluð telur Náttúruverndarstofnun mikilvægt að á framkvæmdatíma standi framkvæmdaaðili fyrir reglubundinni vöktun á stöðu gróðurfars og vistgerða og leggi fram áætlun um raunhæfar mótvægisáðgerðir.

Votlendi – sérstök vernd

Samkvæmt kortlagningu Náttúrustofa Norðurlands vestra eru um 6 ha af votlendisvistgerðum innan athugunarsvæðis. Beint rask vegna efnistöku verður norðan við votlendið (Mynd 10.2) en mögulega geta orðið óbein áhrif á nærliggjandi votlendissvæðum vegna breytinga á vatnsflæði við efnistöku. Staðbundin röskun verður á votlendi vegna uppbyggingu vegslóða sem liggur nú þegar um svæðið. Vegslóðin liggur á um 150 m löngum kafla um votlendið í dag og er að jafnaði 2,5 metrar að breidd. Vegurinn verður breikkaður í um 4 metra breiðan veg. Að öðru leyti verður ekki beint rask á votlendi.

Framkvæmdir eru taldar hafa nokkuð neikvæð áhrif á gróðurfar og vistgerðir þar sem búast má við staðbundnum áhrifum á votlendi vegna uppbyggingu vegar. Rask vegna efnistöku mun að mestu leyti vera á svæði þar sem verndargildi er ekki hátt.

Náttúruverndarstofnun bendir á að votlendi nýtur sérstakrar verndar skv. 61. gr. náttúruverndarlaga.

Samkvæmt 3. mgr. ákvæðisins ber að forðast röskun þeirra náttúruyrirbæra, sem undir greinina falla, nema brýna nauðsyn beri til og ljóst að aðrir kostir séu ekki fyrir hendi. Í greinargerð með frumvarpi til laga um náttúruvernd er með orðalaginu „brýn nauðsyn“ lögð áhersla á að einungis mjög ríkir hagsmunir geti réttlætt röskun og þá fyrst og fremst brýnir almannahagsmunir.

Náttúruverndarstofnun bendir á að tillagan gerir ráð fyrir röskun á votlendi og því þurfi að rökstyðja þá ákvörðun og gera grein fyrir öðrum kostum sem skoðaðir hafa verið sem mögulegir valkostir við útfærslu framkvæmdarinnar og ástæðum þess að þeir urðu ekki fyrir valinu.

Náttúruverndarstofnun bendir á að skylt er að afla framkvæmdaleyfis, eða eftir atvikum byggingarleyfis, vegna allra framkvæmda sem fela í sér röskun á svæðum sem njóta sérstakrar verndar, sbr. skipulagslög og lög um mannvirki. Á þetta að tryggja að tekið sé til ítarlegrar skoðunar hvort framangreint skilyrði sé uppfyllt. Við mat á leyfisumsókn ber að veita saman mikilvægi náttúruminjanna sem í húfi eru og hagsmuni af fyrirhugaðri framkvæmd. Við matið skal litið til verndarmarkmiða 2. og 3. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd, auk þess sem tekið skal mið af mikilvægi minjanna og sérstöðu í íslensku og alþjóðlegu samhengi, sbr. 3. og 4. mgr. 61. gr. laganna.

Ákveði leyfisveitandi að veita leyfi þrátt fyrir framangreint skal hann, með vísan í 5. mgr. 61. gr. náttúruverndarlaga, rökstyðja þá ákvörðun sérstaklega og gera grein fyrir öðrum kostum sem skoðaðir hafa verið sem mögulegir valkostir við útfærslu framkvæmdarinnar og ástæðum þess að

Þeir urðu ekki fyrir valinu. Einnig skal gera grein fyrir fyrirhuguðum mótvægisáðgerðum, sem og mögulegri endurheimt náttúruverðmæta þegar það á við. Þá skal afrit af útgefnu leyfi sent Náttúruverndarstofnun, sbr. 6. mgr. ákvæðisins. Þess má einnig geta að leyfisveitanda er heimilt, skv. 5. mgr. 61. gr. náttúruverndarlaga, að binda leyfi þeim skilyrðum sem eru nauðsynleg til að draga úr áhrifum framkvæmdarinnar á þau náttúrufyrirbæri sem verða fyrir röskun. Stofnunin áréttar að þar sem ekki er hægt að forðast rask á vistgerðum með verndargildi eða svæðum undir sérstakri vernd er góður frágangur rasksvæða og fullnægjandi mótvægisáðgerðir forsendur þess að umhverfisáhrif framkvæmdar verði ekki umtalsverð.

Verði umrædd efnistaka heimiluð telur Náttúruverndarstofnun mikilvægt að á framkvæmdatíma standi framkvæmdaaðili fyrir reglubundinni vöktun á stöðu votlendissvæðisins og leggi fram áætlun um raunhæfar mótvægisáðgerðir.

Fuglalíf

Í greinargerð kemur fram að vettvangsathugun á fuglalífi á athugunarsvæðinu hafi farið fram vorið 2025.

Af þeim 16 fuglategundum sem sáust í athugininni eru 11 á uppfærðum válista fugla frá 2025.¹ Engin þeirra tegunda er í hættuflokknum tegundir í bráðri hættu.

Fjórar af þeim tegundum sem sáust í athugininni flokkast sem ábyrgðartegundir á Íslandi, þ.e. eru tegundir sem Íslendingum ber alþjóðleg skylda til að standa vörð um. Þetta eru vaðfuglarnir stelkur, jaðrakan, spói og lóupræll, sem allir verpa á svæðinu.

Framkvæmdir eru líklegar til að hafa staðbundin áhrif á fuglalífs. Ekki er talið líklegt að breyting verði á einkennum fuglalífs á svæðinu. Áhrif eru metin nokkuð neikvæð.

Verði umrædd efnistaka heimiluð telur Náttúruverndarstofnun mikilvægt að á framkvæmdatíma standi framkvæmdaaðili fyrir reglubundinni vöktun á stöðu fuglalífs á svæðinu.

Landslag og ásýnd

Náttúruverndarstofnun telur fyrir séð að áformuð efnistaka á svæðinu komi til með að breyta einkennum landslagsins umtalsvert, bæði mótun yfirborðs og hæðarlína. Við efnistöku verður mól fjarlægð og myndar þannig dældir eða gryfjur sem lækka landhæðina á athugunarsvæðinu, en áætlað er að grafið verði niður á allt að 16 metra dýpi.

Á framkvæmdartíma getur efnistakan myndað skörp skil á milli óraskaðs lands og svæða þar sem efni hefur verið fjarlægt sem veldur því að umrætt svæði fellur síður að næsta umhverfi sínu og dregur úr náttúrulegri heildarmynd.

Með áfangaskiptingu og vönduðum frágangi er hægt að milda áhrif efnistöku á landslag.

Niðurstaða Umhverfismatskýrslu er að framkvæmdin muni hafa nokkuð neikvæð áhrif á landslag og ásýnd.

Náttúruverndarstofnun bendir á að í 69. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd kemur fram að við hönnun mannvirkja, svo sem vega, virkjana og annarra framkvæmda, skuli þess gætt að þau falli sem best að svipmóti lands. Við mat á umhverfisáhrifum og afgreiðslu leyfisumsókna skal tekin afstaða til þessa atriðis. Vegna stærðar þess svæðis sem hér um ræðir og umfang fyrirhugaðrar efnistöku er sérstaklega mikilvægt að huga að huga að útfærslu landmótunar bæði meðan á framkvæmdum stendur og að efnistöku lokinni.

Landmótun sem fellur að landslagi og náttúru-einkennum svæðisins er æskilegri mótvægisáðgerð en

¹ [Náttúrufræðistofnun – Válisti fugla 2025](#)

gróðursetning trjáa, aspa sem getið er um á bls. 34 í umhverfismatsskýrslunni.

Náttúruverndarstofnun telur að ekki ætti að nota framandi trjátegundir sem falla illa að náttúru og landslagi svæðisins.

Hverfisvernd – Jarðmyndanir / Jökulgarðar

Náttúruverndarstofnun vekur athygli á að í Aðalskipulagi Hvalfjarðarsveitar 2020-2032 er skilgreint hverfisverndarsvæði, HV1, Jökulgarðar sunnan Blákolls. Svæðið liggur að landi Gandheima.

Í skipulagsákvæðum kemur fram að:

„Jökulgarðar í landi Fiskilækjar, Skorholts og Narfastaða. Jökulgarðarnir eru umfangsmiklir og bera vitni um jarðfræðisögu svæðisins. Jökulgarðarnir skulu varðveittir í sem heillegastri mynd. Mannvirkjagerð á svæðinu er leyfð svo fremi sem framkvæmdin raski ekki landformi. Efnistaka er óheimil.“

Í umhverfismatsskýrslu er þess getið að fyrirhugað efnistökusvæði muni ekki ná inn á hverfisverndina eða rýra verndargildi svæðisins. Talið er að áhrifin verði staðabundin og óveruleg.

Í þessu samhengi bendir Náttúruverndarstofnun á að fyrirhugað efnistökusvæði liggur mjög nærri umræddum jökulgörðum, sem háðir eru hverfisvernd, og telur stofnunin að sýnileg áhrif mögulegrar efnistöku á hverfisverndina verði veruleg og neikvæð og muni rýra heildstæða sýn og gildi umræddra jarðmyndana.

Vatnsvernd, vatnshlot, Grunnafjörður, Ramsar svæði.

Samkvæmt umhverfismatsskýrslu framkvæmdaraðila er ekki talið líklegt að fyrirhugaðar framkvæmdir geti valdið því að ástand vatnshlota geti rýrnað og fallið um ástandsflokk né að neikvæð áhrif verði á vatnsverndarsvæði og eru áhrifin því metin óveruleg.

Náttúruverndarstofnun vekur athygli á því að fyrirhugað efnistökusvæði liggur að hluta samhliða skilgreindu vatnsverndarsvæði skv. Aðalskipulagi Hvalfjarðarsveitar 2020-2032.

Náttúruverndarstofnun bendir einnig á að Geldingaá sem er í jaðri framkvæmdasvæðisins rennur í Grunnafjörð sem er skilgreint friðland með staðfesta friðlýsingu frá árinu 1994. Tilgangur friðlýsingarinnar var að vernda landslag og lífríki svæðisins, sér í lagi fuglalíf sem er mjög auðugt. Árið 1996 var svæðið samþykkt sem Ramsar svæði sem er votlendi með alþjóðlegt gildi.

Grunnafjörður er eina Ramsar svæðið á Íslandi sem liggur að sjó.

Athygli vekur að í umhverfismatsskýrslunni er hvergi minnst á friðlandið í Grunnafirði eða Ramsar svæðið og það alþjóðlega gildi sem svæðið í heild hefur.

Verði umrædd efnistaka heimiluð bendir Náttúruverndarstofnun á nauðsyn þess að framkvæmdaaðili setji fram vöktunar- og viðbragðsáætlun um mótvægisáðgerðir vegna vatnsverndar og vatnshlots svæðisins. Slík vöktun og viðbragðsáætlun er einnig mikilvæg í því skyni að lágmarka möguleg neikvæð umhverfisáhrif framkvæmdar á friðlandið í Grunnafirði og Ramsar svæði með viðurkennt alþjóðlegt gildi.

Hljóðvist og loftgæði

Samkvæmt umhverfismatsskýrslu framkvæmdaraðila má búast við staðbundnu ónæði vegna vinnslu efnis og umferð vinnutækja, ásamt efnisflutningum. Framkvæmdir eru taldar hafa óverulega neikvæð áhrif á hljóðvist.

Einnig kemur fram að áhrif framkvæmda á loftgæði eru talin staðbundin, afturkræf og ekki talin breyta einkennum loftgæða til lengri tíma. Áhrif gætu helst komið fram í ákveðnum veðurskilyrðum á framkvæmdatíma og meðan verið er að græða röskuð svæði upp.

Verði umrædd efnistaka heimiluð bendir Náttúruverndarstofnun á nauðsyn þess að framkvæmdaaðili setji fram vöktunaráætlun og viðbragðsáætlun um mótvægisáðgerðir vegna hljóðvistar og loftgæða.

Niðurstaða

Að mati Náttúruverndarstofnunar er líklegt að möguleg efnistaka í landi Gandheima komi til með að hafa staðbundin og neikvæð umhverfisáhrif.

Um er að ræða umfangsmikla framkvæmd á óröskuðu svæði innan nokkuð þéttbýls landbúnaðarsvæðis í Hvalfjarðarsveit og nærri Hringvegi (Þjóðvegi 1).

Fyrirhugað framkvæmdasvæði er um 52 ha að flatarmáli áformuð efnistaka er allt að 4.800.000 rúmmetrar á 24 árum. Áhrifin verða mest og neikvæðust á ásjón og landslag, votlendi, fuglalíf, vistgerðir og einnig á skilgreint hverfisverndarsvæði (Jökulgarða, jarðmyndanir sunnan Blákolls). Framkvæmdin er einnig líkleg til að geta haft neikvæð áhrif á loftgæði, hljóðvist og vatnsvernd.

Eins og komið hefur fram hér að framan telur Náttúruverndarstofnun mikilvægt, ef umrædd efnistaka verði heimiluð, að framkvæmdaraðili leggi fram ítarlega áætlun um vöktun og mótvægisáðgerðir á framkvæmdatíma gagnvart þeim umhverfisþáttum sem framkvæmdin er talin hafa neikvæð umhverfisáhrif á. Einnig er mikilvægt að framkvæmdaraðili leggi fram skýra áætlun um landmótun og frágang efnistökusvæðisins á framkvæmdatíma og að framkvæmdum loknum. Náttúruverndarstofnun telur að framkvæmdin sé líkleg til að hafa staðbundin neikvæð umhverfisáhrif.

Virðingarfyllt,

Skúli Þórðarson

verkefnastjóri

Þórhildur María Kristinsdóttir

svæðissérfræðingur

Samráðsgátt/ Hvalfjarðarsveit
Umsögn skilað í gáttina.

23. febrúar 2026

Heilbrigðiseftirlit Vesturlands gerir eftirfarandi athugasemdir við umhverfismatsskýrslu vegna efnistöku í landi Gandheima

Heilbrigðiseftirlit Vesturlands hefur farið yfir umhverfismatsskýrslu VSÓ ráðgjafar vegna fyrirhugaðrar efnistöku í landi Gandheima frá janúar 2026 og gerir athugasemdir sem varða einkum vatnsvernd, framsetningu gagna, umferð, loftgæði og náttúruvernd.

1. Heilbrigðiseftirlitið bendir á að fæst efnistökusvæði í Aðalskipulagi Hvalfjarðarsveitar hafi gilt starfsleyfi. Af þeim 35 svæðum sem eru nefnd í skýrslunni, þá eru aðeins Bakki og Skorholt, Stóra Fellsöxl og Hólabrú með starfsleyfi. Athygli vekur að Hólabrú er ekki nefnd í töflu 2.1 og er mikilvægt er að þessi framsetning verði leiðrétt svo skýrslan gefi rétta mynd af stöðu efnistökusvæða og leyfismálum.
2. Heilbrigðiseftirlitið bendir jafnframt á að endanleg ákvörðun liggur ekki fyrir um ýmsar þær framkvæmdir sem taldar eru upp í yfirliti á blaðsíðu 3. Nauðsynlegt er að skýra betur hvaða framkvæmdir eru staðfestar og hvaða framkvæmdir eru enn á áformastigi svo forsendur um efnisþörf og umfang efnistöku verði raunhæfari á þessu stigi.
3. Á mynd 3.1 er efnistökusvæði teiknað yfir votlendi en síðar í skýrslunni kemur fram að votlendinu verði ekki raskað nema vegna bætingar á núverandi slóða. Þessi framsetning er villandi og réttara er að afmarka á mynd það svæði sem raunverulega á að raska. Þetta er sérstaklega mikilvægt þar sem jafnframt kemur fram í skýrslunni að votlendið falli undir sérstaka vernd samkvæmt náttúruverndarlögum þar sem það er stærra en 20 þúsund fermetrar. Náttúruverndarstofnun þarf væntanlega að gefa grænt ljós á vegagerðina.
4. Á sömu mynd er merkt brunnsvæði VB30 en um þetta vatnsverndarsvæði er ekki fjallað með fullnægjandi hætti síðar í skýrslunni. Þar er jafnvel sagt að afmörkun efnistökusvæðis nái ekki inn á vatnsverndarsvæði. Þessi umfjöllun er ósamræmd og þarf að skýra betur. Gera þarf skýran texta um vatnsverndarsvæði, afmörkun þeirra og hvaða verndarráðstafanir gilda með hliðsjón af reglugerð nr. 796/1999 um varnir gegn mengun vatns, þar á meðal ákvæðum 13. gr. um vatnsverndarsvæði.
5. Einnig þarf að gera áhrifamat í samræmi við leiðbeiningar Umhverfis og Orkustofnunar vegna laga um stjórn vatnamála. Að mati Heilbrigðiseftirlitsins er stærsti áhættuþátturinn fyrir vatnsvernd á svæðinu umferð og slyshætta, einkum vegna þungaflutninga, olíu og mögulegra mengunaróhappa nærri vatnsverndarsvæðum.

6. Fjalla þarf nánar um umferð og setja skýr skilyrði um rykbindingu. Þá þarf að gera ráð fyrir aðgerðum sem koma í veg fyrir að mül og aur berist út á malbikaðan veg, svo sem með rimlahliði áður en ekið er út á þjóðveg eða dekkjaþvottavél. Mikilvægt er að veghönnun og tenging við Vesturlandsveg verði þannig að slyshætta verði sem minnst, helst með sérstakri að- og frárein. Að mati heilbrigðiseftirlitsins er eðlilegt að slík vegagerð verði tekin fyrir strax á fyrstu stigum framkvæmdar.
7. Heilbrigðiseftirlitið telur hæpið að komast að þeirri niðurstöðu að ekki verði breyting á ein-kennum fuglalífs á svæðinu. Fuglar verða fyrir verulegum áhrifum í nálægð við framkvæmdir og vegi og truflun getur haft áhrif á orkubúskap þeirra þannig að þeir þurfi að afla sér meiri fæðu til að vinna upp álag. Slík áhrif geta skert afkomu fugla og því þarf að rökstyðja betur áhrifamat á fuglalíf og leggja fram skýrari mótvægisáðgerðir ef þörf krefur.
8. Varðandi fyrirhugaða gróðursetningu 6 til 8 metra hárra aspa, telur Heilbrigðiseftirlitið hæpið að raunhæft sé að flytja svo stór tré með viðunandi árangri þar sem rótarkerfi þeirra er takmarkað. Þá verður ekki annað skilið en að gróðursetningin sé fyrirhuguð við jaðar efnistökusvæðis sem snýr að Hringvegi þar sem votlendi er staðsett. Heilbrigðiseftirlitið telur það óheppilegt enda eru aspir þekktar fyrir að hafa áhrif á vatnsbúskap og geta stuðlað að þurrkun svæða. Endurskoða þarf þessa mótvægisáðgerð bæði með hliðsjón af staðsetningu og tegundavali gróðurs.

Virðingarfyllst,



Þorsteinn Narfason,
framkvæmdastjóri.



Skipulagsstofnun
Jakob Gunnarsson
Borgartún 7b
105 REYKJAVÍK

Garðabær, 23. febrúar 2026

Málsnúmer: 202601-0070

IAS/NA

Efni: Efnistaka í landi Gandheima. Umhverfismatsskýrsla

Vísað er til erindis Skipulagsstofnunar frá 12. janúar 2026 þar sem óskað er umsagnar Náttúrufræðistofnunar umumhverfismatsskýrslu vegna efnistöku í landi Gandheima.

Athugunarsvæðið fyrir efnistöku- og efnislosunarsvæði í landi Gandheima er 52 ha að stærð. Gert er ráð fyrir að hægt sé að taka allt að 4.800.000 m³ efni og árleg efnistaka geti verið um 200.000 m³ til að byrja með. Miðað við þær forsendur getur efnistakan staðið í allt að 24 ár.

Náttúrufræðistofnun hefur kynnt sér matsskýrsluna og gerir eftirfarandi athugasemdir.

Um er að ræða nýja mjög stóra námu þar sem efni hefur ekki verið tekið áður. Framkvæmdaraðili metur framtíðarefnisþörf og gerir lauslega grein fyrir efni sem eftir er í fyrirbyggjandi námum. Er niðurstaðan sú að efnisskortur sé yfirvofandi en Náttúrufræðistofnun bendir á að ekki er víst að allar efnisfrekustu framkvæmdirnar verði að veruleika og að æskilegra sé að nýta efni á þegar röskuðum svæðum áður en opnuð eru ný efnistökusvæði.

Eins og fram kemur í umhverfismatsskýrslunni er fyrirhugað efnistökusvæði við hverfisverndarsvæði, HV1, jökulgarðar sunnan Blákolls. Í skipulagsákvæðum kemur fram að: „*Jökulgarðar í landi Fiskilækjar, Skorholts og Narfastaða. Jökulgarðarnir eru umfangsmiklir og bera vitni um jarðfræðisögu svæðisins. Jökulgarðarnir skulu varðveittir í sem heillegastri mynd. Mannvirkjagerð á svæðinu er leyfð svo fremi sem framkvæmdin raski ekki landformi. Efnistaka er óheimil.*“

Samkvæmt umhverfismatsskýrslunni mun fyrirhuguð efnistaka ekki ná inn á hverfisverndarsvæðið og er ekki talin rýra verndargildi svæðisins. Áhrifin eru metin staðbundin og óveruleg.

Náttúrufræðistofnun bendir þó á að samkvæmt rannsóknnum er fyrirhugað efnistökusvæði hluti af jökulgarðinum en hann samanstendur af nokkrum samsíða hryggjum og er samtals um 5 km langur og meira en 2 km breiður og er því talin ná að Geldingaá. Ysti hluti jökulgarðsins er ógreinilegri þar sem hann er töluvert lægri en garðbrot sjást innan efnistökusvæðisins. Jökulgarðurinn er talin hafa myndast vegna framrásar jökuls úr Borgarfirðinum undir lok síðasta jökulskeiðs. Á þeim tíma var sjávarstaðan mun hærrí en hún er í dag vegna fargs jökulsins og gekk jökulinn því út í sjó. Rannsóknir sem hafa verið gerðar á svæðinu hafa skilað mikilli þekkingu á hörfun íslenska meginjökulsins og þeim umhverfisbreytingum sem urðu við lok síðasta jökulskeiðs.^{1,2}

Mat Náttúrufræðistofnunar er því að kafla: „8.1 Lýsing á grunnástandi jarðfræði og jarðmyndana“ gefi ekki nógu skýra mynd af jarðfræði svæðisins og æskilegt væri að bæta úr því. Enn fremur er það mat



stofnunarinnar að sýnileg áhrif fyrirhugaðrar efnistöku hafi neikvæð áhrif á landslag og ásýnd svæðisins og muni rýra heildstæða sýn og gildi umræddra jarðminja.

Náttúrufræðistofnun tekur undir að líklegt er að náman muni hafi nokkuð neikvæð áhrif á gróðurfar og fuglalíf. Þá telur stofnunin að áhrif á jarðminjar verði einnig nokkuð neikvæð en ekki óverulega neikvæð.

Virðingarfyllt,

Ingvar Atli Sigurðsson
jarðfræðingur

¹ Þorbjörg Sigfúsdóttir. 2019, Past dynamics of a marine-terminating glacier in lower Borgarfjörður, west Iceland – Analyses of glaciotectionic sediments and landforms, Doktorsritgerð, Jarðvísindadeild, Háskóli Íslands, 131 bls.

² Þorbjörg Sigfúsdóttir og Ívar Örn Benediktsson. 2021. Saga jökulframrása í utanverðum Borgarfirðir. Borgfirðingabók. [Sigfusdottir Benediktsson 2021. Saga jökulframrása í utanverðum Borgarfirði. Borgfirðingabók-libre.pdf](#)

Skipulagsstofnun

b.t. Jakob Gunnarsson

Hvalfjarðarsveit
Innrimel 3
301 Akranes
Sími 433 8500
Kt. 630606-1950

Hvalfjarðarsveit, 26. febrúar 2026

Efni: Efnistaka í landi Gandheima, málsnr. 36/2026 – Kynning umhverfismatsskýrslu.

Umsögn Hvalfjarðarsveitar, staðfest á fundi sveitarstjórnar 25. febrúar 2026.

Með erindi dags. 12.01.2026, óskar Skipulagsstofnun eftir umsögn Hvalfjarðarsveitar vegna máls nr. 36/2026 í Skipulagsgátt, sem varðar umhverfismatsskýrslu vegna fyrirhugaðrar efnistöku í landi Gandheima, þar sem áætlað er að vinna 4.800.000 m³ af malarefni á um 52 ha svæði. Árleg efnistaka getur verið um 200.000 m³ og miðað við þær forsendur getur efnistakan staðið í allt að 24 ár. Kynning matsáætlunar var kynnt í Skipulagsgátt, kynningartími var frá 12.1.2026 til 23.2.2026. Sveitarfélagið hafði frest til að svara erindinu til 27. febrúar 2026.

„Í umhverfismatsskýrslunni kemur fram að vatnsból fyrir landeigendur sé innan efnistökusvæðisins og að það verði fært. Um er að ræða vatnsból sem merkt er „VB30“ á skipulagsupprætti, en því er ætlað að þjóna Geldingaá og Björk skv. skipulaginu. Að mati Hvalfjarðarsveitar hefði verið æskilegt að útskýra fyrirhugaða færslu vatnsbólsins nánar í umhverfismatsskýrslunni, svo sem með því að tilgreina nýja staðsetningu og fjalla um fýsileika hennar út frá tiltækum gögnum. Gildir þá einu þótt eigendur Geldingaár séu jafnframt eigendur efnistökusvæðisins að hluta eða öllu leyti. Í þessu sambandi skiptir máli að samkvæmt gildandi aðalskipulagi verða engar framkvæmdir eða starfsemi sem ógnað geta brunnsvæðum leyfðar í nágrenni þeirra. Einnig ber að hafa í huga að rennislísiðir vatns undir yfirborði eru ekki sýnilegar og því erfitt, án undangenginna rannsókna, að fullyrða um áhrif rasks á einum stað á vatnsstreymi annars staðar. Afmörkun vatnsverndarsvæða í skipulagi byggir ekki endilega á slíkum rannsóknum og því varhugavert að slá neinu föstu að lítt athuguðu máli um áhrif efnistöku á vatnsbúskap á svæðinu. Áður en ákvörðun er tekin er að mati Hvalfjarðarsveitar þörf á nánari skoðun á vatnsbúskap svæðisins í heild.

Í umhverfismatsskýrslunni kemur fram að framkvæmdir af því tagi sem áætlaðar eru á svæðinu muni óhjákvæmilega koma niður á fuglalífi þess. Fuglar muni væntanlega hverfa að mestu af svæðinu og sömuleiðis muni framkvæmdirnar og aukin umferð hafa fælandi áhrif sem ná út fyrir röskunarsvæðið. Áhrif framkvæmda á fuglalíf eru þó talin staðbundin og að mestu bundin við svæði þar sem fuglalíf er þegar takmarkað. Ekki sé talið líklegt að breyting verði á svæðisbundnum einkennum fuglalífs. Þegar þetta er skoðað er ástæða til að hafa í huga að víða um land standa til

aðrar framkvæmdir sem rétt eins og þessi framkvæmd eru taldar hafa nokkuð neikvæð áhrif á fuglalíf. Jafnvel þótt áhrifin á hverjum stað séu tiltölulega lítil geta samanlögð heildaráhrif á landsvísu verið afgerandi, sérstaklega þegar haft er í huga að helstu mólendisfuglum landsins hefur fækkað árvisst og verulega undanfarin ár. Þetta á m.a. við um tegundir sem flokkast sem ábyrgðartegundir á Íslandi, þ.e. tegundir sem Íslendingum ber alþjóðleg skylda til að standa vörð um. Að því er fram kemur í umhverfismatsskýrslunni verpa fjórar slíkar tegundir á svæðinu sem um ræðir, þ.e.a.s. stelkur, jaðrakan, spói og lóupræll. Með þetta í huga kann að vera ástæða til að skoða áhrif framkvæmda á borð við þá sem hér um ræðir á fuglalíf nánar og í víðara samhengi. Í umhverfismatsskýrslunni kemur fram að fyrirhugað efnistökusvæði sé skilgreint sem landbúnaðarsvæði í flokki 2 í Aðalskipulagi Hvalfjarðarsveitar 2020-2032. Reiðleið liggir um svæðið samkvæmt gildandi aðalskipulagi, en sé ekki til staðar í dag. Framkvæmdin sé ekki í samræmi við gildandi skipulag og kalli á aðalskipulagsbreytingu þar sem efnistöku- og efnislosunarsvæði (E) verði afmarkað, ásamt því að breyta eða fella út reiðleiðina.

Í umhverfismatsskýrslunni kemur fram að markmiðið með efnistökkunni sé að mæta vaxandi þörf fyrir jarðefni í Hvalfjarðarsveit og nágrenni og fram kemur í skýrslunni að mikil uppbygging sé fyrirhuguð á næstu árum og áratugum þar sem heildarefnisþörf sé áætluð yfir 3,3 milljónir rúmmetra. Sveitarfélagið leggur ekki mat á þessa útreikninga sem slíka, en eðlilegt er að líkleg efnisþörf sé einn þeirra þátta sem taka þarf í umræðuna, ef og þegar breyting verður á stefnumótun aðalskipulagsins, en eins og komið hefur fram er stefna sveitarfélagsins skv. aðalskipulagi Hvalfjarðarsveitar 2020-2032 að efnistaka verði „takmörkuð við núverandi staði til að vernda sem mest lítt raskað land í sveitarfélaginu“. Núverandi heimildir skv. aðalskipulagi ásamt þeim breytingum sem samþykktar hafa verið að undanfögnu, er um 10 milljón m³ á um 200 ha svæði. Ljóst er að af þeim landeigendum og námuréttarhöfum sem þegar eru með skilgreindar námur skv. aðalskipulagi, hafa nokkrir þeirra verið í viðræðum við sveitarfélagið um stækkun á sínum námum og/eða eru með umsóknir í gangi í þeim efnum. Sveitarfélagið tekur því ekki undir með skýrsluhöfundum að sú uppbygging sem fyrirhuguð sé á næstu árum og áratugum á svæðinu, geti ekki rúmast innan þeirra heimilda sem núverandi námur hafa skv. aðalskipulagi, einnig í ljósi þess að ýmsir landeigendur og námuréttarhafar huga að stækkun sinna náma í nágrenni framtíð.

Í umhverfismatsskýrslunni kemur fram að umferð í tengslum við efnistöku sé áætluð miðað við heildarefnistökmagn sem ræðst af eftirspurn eftir efnistöku á svæðinu sem getur þar af leiðandi verið í skorpum en búast má við að umferð frá svæðinu gæti verið umtalsverð og er það mat Hvalfjarðarsveitar að betur megi gera grein fyrir áhrifum þessarar miklu umferðar á innviði sveitarfélagsins s.s. Þjóðveg 1.

Sveitarfélagið minnir á að framkvæmdin sem um ræðir er háð framkvæmdaleyfi sveitarstjórnar. Eins og fram kemur í umhverfismatsskýrslunni kallar framkvæmdin enn fremur á breytingu á aðalskipulagi Hvalfjarðarsveitar, þar sem svæðið sem um ræðir er skilgreint sem landbúnaðarsvæði. Stefna Hvalfjarðarsveitar skv. aðalskipulaginu er að efnistaka verði „takmörkuð við núverandi staði til að vernda sem mest lítt raskað land í sveitarfélaginu“. Af þessu

leiðir að umrædd breyting á aðalskipulagi er veigameiri en ella og ákvörðun um hana verður ekki tekin nema að undangenginni heildarúttekt á efnisþörf og mögulegum efnistökusvæðum í sveitarfélaginu.

Það er mat Hvalfjarðarveitar að umhverfismatsskýrslan sé að öðru leyti fullnægjandi í aðalatriðum, sé byggð á traustum gögnum, að úrvinnsla gagna hafi verið vönduð og að mat á vægi og eðli umhverfisáhrifa sé allvel rökstutt og skipulega fram sett. Skýrslan ber það með sér að tekið hafi verið tillit til ábendinga sem fram komu við kynningu á matsáætlun, svo sem með því að láta gera sérstakar rannsóknir á vistgerðum og fuglalífi.“

Virðingarfyllt,
f.h. Hvalfjarðarsveitar
Umhverfis- og skipulagsdeild